

ФОЛЬКЛОРНИЙ КОНЦЕПТ: ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНА, СТРУКТУРНІ ПАРАМЕТРИ ТА ТИПИ

Оксана КУЗЬМЕНКО

*Інститут народознавства НАН України,
відділ фольклористики,
просп. Свободи, 15, Львів, Україна, 79000,
e-mail: kuzmenko.oksana@gmail.com*

Статтю присвячено представленню терміна «концепт» як продуктивного інструменту не тільки для філософсько-лінгвістичних дисциплін, але й для фольклористики. Коротко висвітлено питання його варіанту у формулюванні «фольклорний концепт». З'ясовано місце цього терміна у зарубіжних дослідженнях та в українському науковому дискурсі. Дослідниця вважає, що введення терміна «фольклорний концепт» (що має кілька смислових рівнів і відповідних дефініцій у філософії) у понятійний апарат фольклористики допомагає зрозуміти сучасний фольклор як цілісне історико-культурне явище. Застосування у фольклористиці терміна «концепт» дає змогу ширше подивитися на усну словесність саме як на систему: він сприяє осмисленню його понаджанрово, тобто так, як він функціонує в репертуарі й суспільній свідомості агентів фольклорної традиції – через план змісту і заданого смислу у матрицях суспільної свідомості, а не тільки через план вираження. Обґрунтовано і подано авторське визначення терміна. Запропоновано чотирирівневу класифікацію 12 базових фольклорних концептів (універсально-екзистенційні, емотивні, персонажні, просторові). Вони були виділені на основі структурно-семіотичного, типологічного, концептуально-лінгвістичного методів дослідження українського історичного фольклору періоду двох світових війн. Авторка запропонувала графічну схему, за допомогою якої можна унаочнити семіотичну модель загальноукраїнського досвіду драматичної екзистенції людини у ХХ столітті.

Ключові слова: концепт, фольклорний концепт, сема, мотив, мотивема, думка, досвід.

Загальне поняття «концепт» як складова думки не є однозначним. Воно має кілька смислових рівнів і відповідних дефініцій у теорії філософії [24; 36]. Звідси поняття перейшло в інші гуманітарні дисципліни, зокрема, в історію, етнологію, лінгвокультурологію, когнітивну лінгвістику, етнолінгвістику, де концепти порівнюють зі своєрідними «квантами пережитого колективного досвіду» (В. Карасик). Кожна дисципліна пропонує свої підходи і методики концептуального аналізу у вивчення текстів і явищ культури, зокрема, мови, релігії, застосовуючи термін «концепт» як інструмент наукового аналізу. Спільним для всіх, по-перше, є розуміння природи концепту як складного мисленнєвого конструкту та одиниці свідомості, по-друге, вони піддаються систематизації, класифікуванню, а отже, зіставленню й порівнянню [34].

Уведення терміна «фольклорний концепт» у понятійний апарат фольклористики допомагає зрозуміти сучасний фольклор як цілісне історико-культурне явище. Американський професор експериментальної філософії Шон Ніколс (Shaun Nichols) пише, що філософи-аналітики давно використовують апріорні методи для характеристики фольклорних концептів, таких, як *знання*, *вірування* та *помилковість*. Останнім часом дослідники почали експериментувати зі соціальними методиками для характеристики саме фольклорних концептів [37].

Етимологічний словник української мови подає визначення «концепту» як «формулювання, загальне поняття, думка» [5, с. 561]. Семантична пара «концепт–думка» свого часу була потлумачена у праці відомого американського семіотика Чарльза Сандерса Пірса «Що таке знак?» (1894), яка ґрунтувалася на феноменологічному дослідженні досвіду свідомості. Він писав, що людська думка відбувається за допомогою ментальних знаків, що мають змішану природу, символічна частина яких власне й називається концептом [25]. Безпосередньо у фольклорному тексті, на думку сучасної української вченої О. Микитенко, яка дослідила його граматику на трьох рівнях (композиційно-структурному, семантично-концептуальному, вербально-демонстраційному), концепт проявляється як «центральна сема, що стає опорним словом константи» [19, с. 90]. У такому слові (лексемі), що повторюється у різних формах і варіативних парадигмах твору, кодується полісемія смислів, які актуалізують за умов культурно-історичних змін, що впливають на художньо-інтелектуальне освоєння дійсності окремим носієм усної традиції чи колективом.

У лінгвістичних працях однією з численних дефініцій фольклорного концепту є та, що пропонує широке його тлумачення. Російська дослідниця Юлія Емер у докторській дисертації «Модельовання світу в сучасному пісенному фольклорі: когнітивно-дискурсивний аспект» (Томськ, 2011) задекларувала потребу зміни методологічного підходу в оцінюванні фольклорних текстів від описового до системно-дискурсивного. Оскільки об'єктом було обрано тексти актуального фольклору, авторка зосередилася на висвітленні його цілісної пізнавально-комунікативної системи шляхом виділення двох базових концептів –

«любов» і «війна». Прикметно, що, на думку лінгвістки, вони найактивніше функціонують у сучасному російському фольклорному дискурсі. Застосувавши до народних пісень метод фреймового аналізу, Ю. Емер дослідила фрейм «зрада», що реалізує концепт «любов» та «втрата близької людини» у структурі ширшого концепту – «війна». Можна погодитися у головному з поглядом авторки на особливості конотативного наповнення концепту залежно від жанру: «Зміст фольклорних концептів варіюється залежно від жанру. У пісні концепти «любов» і «війна» представлені різноаспектно, відображаючи інтерпретації даних категорій усередині колективу, у частушці – представлений один тип інтерпретації» [32]. Учена запропонувала визначення, за яким «фольклорний концепт» – це «когнітивна одиниця, яка відображає цілісне знання (що не передбачає жорсткої структури) про цінності екстралінгвістичних явищ, які значущі для культури/субкультури/індивіда» [33]. Концепти, будучи одиницями ментальних і психологічних ресурсів свідомості, дають змогу виявляти різні виміри життєвого досвіду: мовний, естетичний, чуттєвий, релігійний, гендерний тощо. Відповідно до цього відбувається процес категоризації концептів і виявлення їхньої ієрархічної природи.

Фольклорний концепт, під яким також розуміють «ментальну структуру збереження і передачі традиційних культурних смислів» [30], є підвидом *загальномовного концепту*. Він може відрізнитися від *загальнокультурного концепту* на образному та аксіологічному рівнях, оскільки, як уважає Леся Мушкетик, завжди «має яскраво виражену оцінну полярність» [20, с. 180]. Фольклорний концепт входить ув орбіту поняття *семантичний концепт*. Зіставлення кількох семантичних концептів у мисленні людини, навіть таких, які значною мірою не поєднані, веде до утворення *метафори*, яка, з погляду сучасного мовознавства, є не тільки семантико-синтаксичним вираженням мови, але й певним видом пізнавального процесу [18, с. 359].

Опираючись на висновки різних дослідників, зазначимо, що фольклорний концепт – це одиниця багаторівнева, надособистісна, тобто вона є одиницею мови, але не у вузьколінгвістичному аспекті, оскільки належить іншим системам

поетичної й непоетичної мови. Застосування терміна «концепт» дає змогу ширше подивитися на *фольклор* саме як на *систему*. Він допомагає осмислювати його понаджанрово, тобто так, як він функціонує у репертуарі та суспільній свідомості агентів фольклорної традиції – через план змісту і заданого смислу у матрицях суспільної свідомості, а не тільки через план вираження, що, як відомо, є відмінним для різних класично атрибутованих жанрів.

Від початку ХХІ століття термін «концепт» належить до затребуваних у тих фольклористичних дослідженнях, які спрямовані на висвітлення генези та іманентних складових архаїчного фольклору (наприклад, концепт «поганої смерті» [1]), та сучасного зрізу усної народної творчості. Зміст та обсяги поля традиції на зламі ХІХ–ХХ століть почали зазнавати кардинальних змін, що позначилося на генеалогічних трансформаціях і прагматиці творів. Цей рух пов'язаний із новою стадією мислення носіїв фольклорних знань. Про *стадіальність фольклорного процесу*, особливо увиразненого на початку ХХ століття, писав Віктор Петров. На цю особливість надалі звертають увагу українські та сучасні зарубіжні дослідники фольклору (В. Буряк, С. Грица, Р. Кирчів, О. Бріцина, С. Неклюдов, А. Каргін, О. Панченко та ін.), праці яких присвячені вивченню явищ обрядового й необрядового, епічного й ліричного фольклору, «постфольклору», діахронних впливів на їхню поетику та функції. Саме тому фольклорну традицію вивчають сьогодні, як підсумував С. Неклюдов, у комплексі чотирьох аспектів: ««субстанціонального», «структурного», «технологічного», «прагматичного». Перший аспект визначається через змістові характеристики (картина світу, концепти, символи, образи), другий – морфологічною організацією текстів, які її складають, третій – способом їхньої комунікації (зберігання, передача і відтворення повідомлень), четвертий – специфікою його функціонування» [21].

В українській фольклористиці до категорії «концепту» вдаються тоді, коли в канонічних жанрах народної творчості виявляють глобалізовану семантику бінарних опозицій *добро/зло, небо/земля, воля/неволя, праця/лінь, сталий/мінливий, життя/смерть*. У фольклорі така універсальність значень, на

думку О. Івановської, переважає над образно-чуттєвою конкретністю [8, с. 75]. Дослідниця погоджується з тим, що поняття «концепт» прижилося у фольклористиці, де під ним розуміють ядро значення, що є спільним для різних фольклорних знаків [7, с. 213]. Продуктивним цей термін є тоді, коли розглядають трансформації міфологічних опозицій, наприклад, *хаос–космос*, які в українській культурній традиції зберігають статус універсального культурного коду [35, с. 166–170].

Широке застосування цей термін мав у дослідженнях епічних творів [22; 23; 9; 31]. Як один із ключових, його використовує Л. Мушкетик у монографії «Людина в народній казці Українських Карпат: на матеріалі оповідальної традиції українців та угорців» (2010). На основі казкових нарративів учена розкриває передумови та глибинні ознаки фольклорної картини світу, яку складають фольклорні концепти «доля», «життя», «смерть». Вони, на її думку, допомагають розкрити основні онтологічні уявлення людини. Хоч авторка не виділяє окремо концепту «страх», однак визначає це поняття під кутом зору антропоцентричної характеристики казкового жанру, особливістю якого є (з-поміж іншого) зображення внутрішнього емоційного світу особистості. На думку дослідниці, серед загальнолюдських рис і якостей, які виявляються в казці, *страх* є антиномією до позитивної ознаки *сміливість*. Вона типова для казкового героя, який, хоч і боїться чудовиськ, однак переборює в собі страх, не зважає на нього, іде у свій страх і перемагає його. «Він, – пише Л. Мушкетик, – не вагається, а діє, і – будь що буде. Таким чином у народній казці утверджується думка, що сміливою є не та людина, яка нічого не боїться, а яка заради своєї благородної мети стає сміливою» [20, с. 49]. Важливою, на наш погляд, є увага до прагматики страху як творчого начала, що породжує фантастичні картини, які втілюються через міфічно-поетичні казкові істоти, часто страшні і відразливі [20, с. 91], або пов'язані з діями персоніфікованого образу смерті, яка у фольклорі виступає *універсально-екзистенційним* концептом [10, с. 288]. Згадана сильна емоція у казках, за Л. Мушкетик, передається також через опис фізичного стану героя, що є реакцією тіла на внутрішні й зовнішні подразники. Авторка ілюструє низку

типових засобів вираження страху через ідіоматичні формули («мороз пройшов», «кров застигла»), визначає жанрові особливості його концептуалізації, що може досягатися синтаксичними прийомами: нагнітанням повторів слів, їх непрямым порядком, еліпсами [20, с. 117]. У підрозділі «Антропокомпоненти традиційних казкових формул» Л. Мушкетик розглядає «страх» як змістовий елемент традиційної ініціальної формули, в якій виявляється внутрішня структура мовця. Його знання, оперті на життєві спостереження чи то власні, чи почуті від старшого покоління, допомагають універсалізувати «страх» у конкретно-чуттєвих образах, у цьому випадку – у збірному образі побитих людей. Інші напружено емоційні стани, які переживають герої казок – ненависть, жура, смуток, тривога, відчай, та відповідні до них символічні образи – сльози, сміх, які розглянула Л. Мушкетик, виповнюють імпресіоністичну картину буття. Справедливими є висновки про тенденцію психологізації сучасного казкового епосу. Такий дослідницький підхід посилює мотивацію нашого предмета дослідження, спрямованого в русло висвітлення історично маркованої екзистенції героя, який переживає гострі позитивні й негативні відчуття. Л. Мушкетик у згаданій монографії виділяє специфічно *жанровий* концепт «бажання». Шляхом виокремлення низки казкових аломотивів, що виходять із загальної формули мотиву «герой прагне (бажає, мріє)», учена розкрила полісемантичну суть та різні конотативні навантаження поняття «бажання» в народній казці: герой бажає полегшити свою працю, ...стати молодим, ...мати велику силу, ...бути безсмертним, ...влади над іншими людьми, ...встановити справедливість. Відтак концепт «бажання», вербалізований як функція і як предикат, семантично представлений через стимул героя до виявлення сили волі, до мандрівки, у якій він набуває нового життєвого досвіду, що стає джерелом його *щастя/нещастя* [20, с. 222–224].

У руслі антропоцентричного вивчення фольклору та його проєктивної здатності відображати духовно-чуттєву сутність української ментальності фольклористи все частіше вдаються до концептуальної методики аналізу творів інших фольклорних жанрів, зокрема пісенних. Виокремлені тут концепти мають

різні структурні рівні: персонажні (концепт «мати» [4, с. 231–254]), етичні (концепт «слава» [22]) тощо. За предмет дослідження можуть бути обрані генеральні світоглядні концепти, скажімо, у монографії Я. Гарасима філософська категорія «добропрекрасного» реалізована в концепті «краса», які визначають характер взаємовпливів між морально-етичним досвідом етносу та високим естетичним рівнем народнопісенних текстів [3, с. 4, 9].

В інших працях дослідників більше зосереджувалося на національних концептах, які визначають ідейно-змістові доміанти української художньо-образної структури, наприклад, «кордоцентризм» як чуттєво-етична характеристика образу серця, оприявлена у міфології й у традиційному фольклорі українців [29, с. 28–40]. Фольклорні концепти «роду», «долі» потужно представлені в українських ліричних піснях про кохання та родинні взаємини [2, с. 41–44], концепт «надії» має свою специфіку у пареміях [27]. У ліро-епосі середини ХХ століття дослідники також відносять взаємопов'язані концепти, які творять семантично споріднений блок – *концептосферу*, тобто «мережу концептів» (за О. Микитенко). Наприклад, у повстанському фольклорі визначають таку низку взаємопов'язаних понять, як «Батьківщина», «війна», «ворог», «молитва», «степ», «воля», де останнє з переліку зіставляється із амбівалентним образом «сонця» [6].

Узагальнивши численні дефініції та врахувавши неподолані досі дискусійні питання щодо теоретичного обґрунтування природи концептів, яка залежить від різних підходів до вивчення свідомості, мови, філософії [36], пропонуємо власне розуміння та визначення терміна. Отже, **«фольклорний концепт»** – це *стійка одиниця ментальних та психологічних ресурсів фольклорної свідомості, словесно виражена через ядерне слово та низку інших структурно-семантичних форм, яка дає змогу виявляти ієрархію цінностей та різні виміри життєвого досвіду: мовного, естетичного, чуттєвого, релігійного, гендерного.*

Оскільки концепти є елементами «значущих для культури смислів», які можуть виражатися чи виражаються засобами різних кодів, у тому числі вербальних [28, с. 109], то їхня об'єктивізація можлива з допомогою різновеликих

форм: 1) мотивема, мотив (у парадигмі сюжетно-мотивних комплексів); 2) етноконстанта (стійкий вираз, формула); 3) символічний образ (образ-символ); 4) художньо-виражальний засіб (епітет, метафора, порівняння).

Філологічний аспект у дослідженнях фольклорних явищ і усних народних текстів упродовж ХХ століття був домінантним. Він залишається затребуваним надалі в українській та європейській фольклористиці (скажімо, у Литві філологічний аналіз казок є провідним поряд із порівняльно-типологічним [38]). Лінгвофольклористичний підхід разом з іншими методами передбачає глибинне дослідження мови тексту, тобто *фольклорної мови як єдиної семантичної системи*, яка є спільною для різних фольклорних текстів чи навіть для всіх творів одного типу чи одного жанру, для фольклору загалом [17]. Тому застосування терміна «фольклорний концепт» вважаємо продуктивним, оскільки він допомагає охопити найважливіші стабільні елементи цієї системи, описати їх і класифікувати.

Оскільки «концепт» є асоціативним нашаруванням багатьох культурних смислів на основне значення слова, він передає структуроване знання. Відтак це поняття потребує відповідного структурованого опису, план якого охоплює такі етапи:

- 1) виділення *ключового* (ядерного) слова у тексті (групи тестів, у парадигмі);
- 2) визначення *набору сем* за групою мотивів у текстах різних жанрів;
- 3) формування *семантичного поля* концепту;
- 4) аналіз *інтерпретаційного поля* (контекст побутування і виконання тексту, стереотипність, репертуарний вплив, варіативна парадигма текстів).

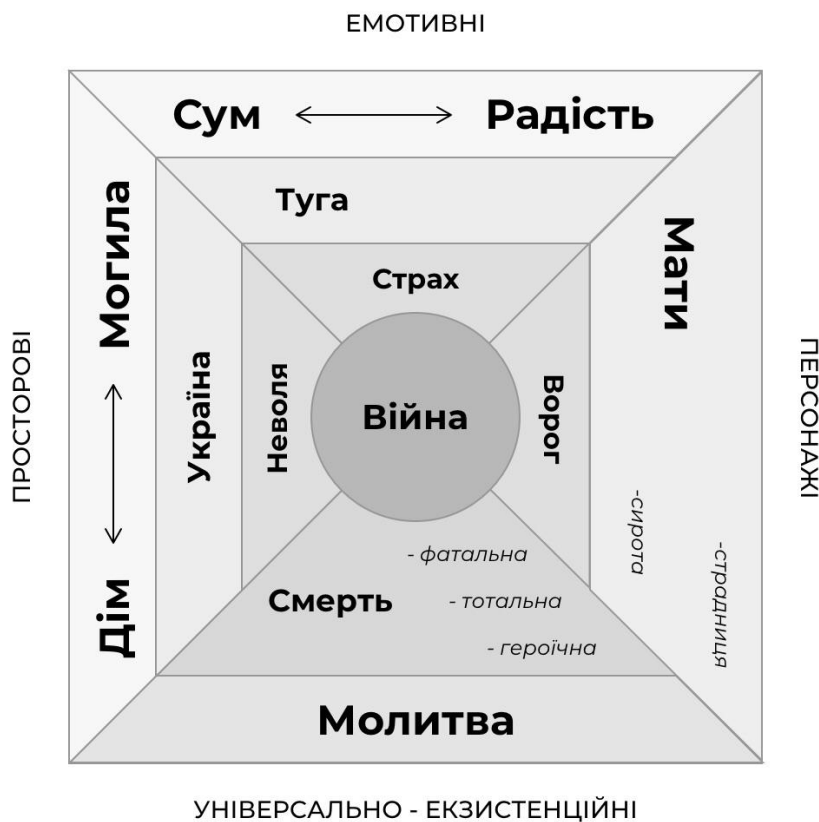
Провівши структурно-семантичний, історико-типологічний, мотивемний аналіз українських фольклорних текстів про світові війни [12; 14; 15; 16], ми визначили 12 найтиповіших для цього різножанрового культурно-історичного пласту концептів. Кожен із них має свої концептуальні поля, різну силу і масштаб дії у межах фольклорного мислення, що за їхньої постійної взаємодії та очевидних взаємопереходів дає змогу сформувати такі чотири структурно-семантичні групи:

- 1) **універсально-екзистенційні:** *війна, смерть* (= не життя), *молитва* (= віра);
- 2) **емотивні:** *страх, туга, сум* (= не радість);
- 3) **персонажні:** *мати, ворог*;
- 4) **просторові:** *дім, неволя, могила, Україна* (= батьківщина).

Визначені фольклорні концепти є сукупністю знаків, з допомогою яких можна окреслити семіотичну модель загальноукраїнського досвіду драматичної екзистенції ХХ століття. Схему цієї моделі ми пропонуємо у графічному представленні квадрата, де кожна грань (один чи два його рівні, залежно від обсягу концептуального поля) відповідає певному фольклорному концепту, який взаємопов'язаний з іншими (якщо рухатися за годинниковою стрілкою).

Семіотична модель відображення досвіду драматичної екзистенції людини у фольклорі періоду двох світових війн

Як бачимо, двохаровий глибинно-архаїчний концепт «мати» в його семантичній еволюції «страдниця» розміщений на одній структурній лінії з

«молитва» і «Україна», а «мати-сирота» – на лінії «смерть» (*героїчна*), «дім», «туга». У напрямку до центру звуження скеровані кола більшої семантичної напруги, скажімо, у такій послідовності: радість → сум → туга → страх, де «страх», викликаний і діями «ворога», і перебуванням у «неволі», і усвідомленням *фатальної* «смерті», постійно зростає.

Отже, відображаючи сутнісний фрагмент фольклорної картини світу, ядром якої є концепт «війна», ці фольклорні концепти формують з іншими спільну парадигму. Крім того, вони виконують низку важливих функцій у системі фольклору, зокрема: комунікативно-інформаційну, превентивну, формотворчу. Аналіз концептуального словника з цього ракурсу дослідження є перспективним.

СПИСОК ВИКРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Агапкина Т. А.* Мифопоэтические основы славянского народного календаря. Весенне-летний цикл. Москва: Индрик, 2002. 814 с.
2. *Бурлака Н.* Фольклорний концепт «доля» в уснопоетичних текстах та його рецесія у творчості поетів-романтиків 20–40-х років XIX століття // Вісник КНУ імені Т. Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. Київ, 2012. Вип. 23. С. 41–44.
3. *Гарасим Я.* Національна самобутність естетики українського пісенного фольклору. Львів: НВФ «Українські технології», 2010. 376 с.
4. *Гінда О.* Концепт «мати» в українських емігрантських піснях // Гінда О. Поетична творчість української трудової спільноти в Італії початку XXI століття в контексті фольклорної традиції. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2015. С. 231–254.
5. Етимологічний словник української мови: у 7 т. Київ: Наукова думка, 1985. Т. 2 (Д – Коці). 570 с.
6. *Закальська Я.* Субстанційна складова у традиції повстанського фольклору // Матеріали науково-практичної конференції «Восьмі всеукраїнські наукові фольклористичні читання, присвячені професору Лідії Дунаєвській. Київ, 2015. С. 5–7. URL: <http://philology.knu.ua/sites/default/files/матеріали%202015.pdf>
7. *Івановська О.* Український фольклор: семантика і прагматика традиційних смислів: підручник. Київ: ВПК «Експрес-Поліграф», 2012. 335 с.
8. *Івановська О. П.* Український фольклор як функціонально-образна система суб'єктності: монографія. Київ: ТОВ УВПК «ЕксОб», 2005. 227 с.
9. *Керимбаев Е. А., Ергубекова Ж. С.* Когнитивные и лингвокультурологические аспекты исследования концептов эпического фольклора // Успехи современного естествознания. Сер. Филологические науки. 2012. № 7. С. 97–103. URL: www.rae.ru/use/pdf/2012/7/19.pdf;
10. *Коваль-Фучило І.* Концепти голосильної традиції // Коваль-Фучило І. Українські голосіння: антропологія традиції, поетика тексту / наук. ред. В. Івашків; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2014. С. 288–305.
11. *Кузьменко О.* Концепт БАТЬКІВЩИНА у парадигмі художніх образів простору в фольклорних новотворах про виселення (на матеріалі власних записів із Західної Бойківщини) // Література. Фольклор. Проблеми поетики: зб. наук. праць / [редкол.: Семенюк Г. Ф., Снитко О. С., Івановська О. П. та ін.]. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2010. Вип. 34. С. 210–219.

12. *Кузьменко О.* Концепт «туга» у пісенності Другої світової війни: смислові домінанти фольклорної традиції // Міфологія і фольклор. 2016. № 1–2 (20). С. 6–26.
13. *Кузьменко О.* Концептът дом в украинския прозаичен фолклор на първата половина на ХХ век: семантика на «загубата» // Български фолклор. Год. XLIV. 2018. Кн. 1. С. 3–16.
14. *Кузьменко О.* Семантика, типологія та художні форми репрезентації фольклорного концепту «війна» // Література. Фольклор. Проблеми поетики: зб. наук. пр. / [редкол.: Семенюк Г. Ф., Снитко О. С., Івановська О. П. та ін.]. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2017. Вип. 42. С. 68–84.
15. *Кузьменко О.* Фольклорний концепт «молитва» в усній народній творчості про Велику війну: український досвід // Народознавчі зошити. 2015. № 2 (122). С. 283–289.
16. *Кузьменко О.* Фольклорні знаки воєнного буття у тріаді концептів «воля» – «неволя» – «доля» // Народознавчі зошити. 2018. № 1 (139). С. 125–137.
17. *Левинтон Г. А.* «Интертекст» в фольклоре // Folklore in 2000. Voces amicorum Guilhelmo Voigt sexagenario. Budapest, 2000. P. 21–28. URL: <http://www.ruthenia.ru/folklore/levinton1.htm>
18. *Маккормак Э.* Когнитивная теория метафоры // Теория метафоры / [под ред. Н. Д. Арутюновой]. Москва: Прогресс, 1990. С. 358–386.
19. *Микитенко О.* Балканослов'янський текст поховального оплакування: прагматика, семантика, етнопоетика. Київ: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2010. 422 с.
20. *Мушкетик Л. Г.* Людина в народній казці Українських Карпат: на матеріалі оповідальної традиції українців та угорців. Київ: Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України, 2010. 320 с.
21. *Неклюдов С.* Фольклор: типологический и коммуникативный аспекты // Традиционная культура. 2002. № 3. С. 3–7. URL: <http://www.rutenia.ru/folklore/necludov15.htm>. 28.05.2015
22. *Павленко І.* Концепт слави в історичних піснях // Мова і культура. Вип. 6. Т. 3. Ч. 1 : Лінгвокультурологічна інтерпретація тексту. Київ: Вид. дім Бураго, 2003. С. 332–340.
23. *Павленко І. Я.* Основні конотації концептів часу і простору // Легенди та перекази Нижньої Наддніпряни: буття у просторі та часі. Запоріжжя, 2006. С. 166–182.
24. *Паначчіо К.* CONCEPTUS, концепт, поняття // Європейський словник філософій. Лексикон неперекладностей: у 3-х томах / під кер. Б. Кассен. Т. 1 / вид. 2-ге, випр. Київ: Дух і літера, 2011. С. 279–283.
25. *Пирс Ч. С.* Что такое знак? // Вестник Томского гос. ун-та. Сер. Философия. Социология. Политология. 2009. № 3 (7). С. 88–95 / пер. с англ. А. А. Аргамаковой. URL: https://vk.com/doc-40546515_220057357
26. *Ставицька Я.* Концепт душі в українських снотлумаченнях кінця ХІХ – початку ХХ століття // Наукові записки ТНУ ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2016. Вип. 44. С. 77–81.
27. *Тарасюк І.* Концепт надії в українській народно-релігійній духовності: на матеріалі паремій // Народознавчі зошити. 2012. № 6 (108). С. 1027–1041.
28. *Толстая С. М.* Коды культуры и культурные концепты // Славянская этнолингвистика: вопросы теории. Москва: Институт славяноведения РАН, 2013. С. 109–114.
29. *Усатенко Т., Усатенко Г.* Концепт «кордоцентризм» у контексті цінностей особистості // Естетика і етика педагогічної дії. Київ, 2012. Вип. 4. С. 28–40.
30. *Черноусова И.П.* Специфика концепта ПЕЧАЛЬ в фольклорно-языковой картине мира (на материале эпических жанров) // Филологические науки. 2012. Вып. Октябрь. URL: <http://research-journal.org/featured/languages/specifika-koncepta-pechal-v-folklorno-yazykovoj-kartine-mira-na-materiale-epicheskix-zhanrov>
31. *Шевчук Т.* Концепт світла в українських народних думах (міфологічні структури в думі про Марусю Богуславку) // Український фольклор: методологія дослідження, динаміка функціонування: колективна монографія / за ред. д. філол. н., проф. М. К. Дмитренка. Київ: Паливода А. В., 2014. С. 71–89.
32. *Эмер Ю. А.* Миромоделирование в современном песенном фольклоре: когнитивно-дискурсивный анализ: автореф дис. на соиск. учен. степ. д-ра филол. наук: спец. 10.02.01

- «Русский язык». Томск, 2011. URL: <http://www.dissercat.com/content/miromodelirovanie-v-sovremennom-pesennom-folklore-kognitivno-diskursivnyi-analiz>
33. Эмер Ю. А. Фольклорный концепт: жанрово-дискурсивный аспект // Вестник Томского государственного университета. Сер. Филология. Томск, 2010. № 1 (9). С. 91–99. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/folklornyy-kontsept-zhanrovo-diskursivnyy-aspekt>
  34. Юдин А. Концепт *чужбина / чужина* в русском и украинском языках: сопоставительный анализ // *Etnolingvistyka*. 2008. Т. 20. С. 77–94.
  35. Ярмоленко Н. Трансформації міфологічної опозиції «хаос – космос» в українській культурній традиції // Вісник Черкаського університету. Серія філологічна. Черкаси, 2011. Вип. 198. С. 166–170.
  36. Concepts // Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <http://seop.illc.uva.nl/entries/concepts/>
  37. Nichols S. Folk concepts and intuitions: From philosophy to cognitive science / Shaun Nichols // *Trends in Cognitive Sciences*. 2004. Vol. 8. Issue. 11. P. 514–518.
  38. Racenaite R. Folklorinė atmintis: retrospektyvus santykis su vieta lietuvių liaudies sakmėse // *Tautosakos darbai*. 2013. № XLVI. S. 107–131. URL: http://www.ilti.lt/failai/09_Racenaite.pdf

References

1. Аһаркына, Т. А. (2002). *Мыфопоэтические основы славянского народного календаря. Весенне-летний цикл*. Москва: Яндрек.
2. Burlaka, N. (2012). Folklornyi kontsept «dolia» v usnopoetychnykh tekstakh ta yoho retseptsiia u tvorchosti poetiv-romantykiv 20–40-kh rokiv XIX stolittia. In: *Visnyk KNU imeni T. Shevchenka. Literaturoznavstvo. Movoznavstvo. Folklorystyka*. Kyiv, vyp. 23, 41–44.
3. Harasym, Ya. (2010). *Natsionalna samobutnist estetyky ukrainskoho pisennoho folkloru*. Lviv: NVF «Ukrainski tekhnolohii».
4. Hinda, O. (2015). Kontsept «maty» v ukrainskykh emihrantskykh pisniakh. In: Hinda, O. *Poetychna tvorchist ukrainskoi trudovoi spilnoty v Italii pochatku XXI stolittia v konteksti folklornoj tradytsii*. Lviv: LNU im. I. Franka, 231–254.
5. *Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy: u 7 t.* (1985). Kyiv: Naukova dumka, t. 2 (D–Koptsi).
6. Zakalska, Ya. (2015). Substantsiina skladova u tradytsii povstanskoho folklore. In: *Materialy naukovo-praktychnoi konferentsii «Vosmi vseukrainski naukovi folklorystychni chytannia, prysviacheni profesoru Lidii Dunaievskii*. Kyiv, 5–7. Retrieved from <http://philology.knu.ua/sites/default/files/materialy%202015.pdf>
7. Ivanovska, O. (2012). *Ukrainskyi folklor: semantyka i prahmatyka tradytsiinykh smysliv: pidruchnyk*. Kyiv: VPK «Ekspres-Polihraf».
8. Ivanovska, O. P. (2005). *Ukrainskyi folklor yak funktsionalno-obrazna systema subiektnosti: monohrafiia*. Kyiv: TOV UVPK «EksOb».
9. Kerymbaev, E. A., Erhubekova, Zh. S. (2012). Kohnytyvnye y lynchvokulturolohycheskye aspekty yssledovanyia kontseptov epycheskoho folklore. In: *Uspekhy sovremennoho estestvoznanyia. Ser. Fylolohycheskye nauky. № 7*, 97–103. Retrieved from www.rae.ru/use/pdf/2012/7/19.pdf;
10. Koval-Fuchylo, I. (2014). Kontsepty holosylnoi tradytsii. In: Koval-Fuchylo, I. *Ukrainski holosinnia: antropolohiia tradytsii, poetyka tekstu / nauk. red. V. Ivashkiv; IMFE im. M. T. Rylskoho*. Kyiv, 288–305.
11. Kuzmenko, O. (2010). Kontsept BATKIVShchYNA u paradyhmi khudozhnikh obraziv prostoru v folklornykh novotvorakh pro vyseleattia (na materialy vlasnykh zapysiv iz Zakhidnoi Boikivshchyny). In: *Literatura. Folklor. Problemy poetyky: zb. nauk. prats. / [redkol.: Semeniuk H. F., Snytko O. S., Ivanovska O. P. ta in.]*. Kyiv: VPTs «Kyivskiy universytet», vyp. 34, 210–219.
12. Kuzmenko, O. (2016). Kontsept «tuha» u pisenosti Druhoi svitovoi viiny: smyslovi dominanty folklornoj tradytsii. In: *Mifolohiia i folklore, № 1–2 (20)*, 6–26.
13. Kuzmenko, O. (2018). Kontseptът dom v ukrainskyia prozaychen folklor na рърvata polovyna na KhKh vek: semantyka na «zahubata». In: *Вълharsky folklor. Hod. XLIV*, kn. 1, 3–16.

14. Kuzmenko, O. (2017). Semantyka, typolohiia ta khudozhni formy reprezentatsii folklornoho kontseptu «viina». In: *Literatura. Folklor. Problemy poetyky: zb. nauk. pr.* / [redkol.: Semeniuk H. F., Snytko O. S., Ivanovska O. P. ta in.]. Kyiv: VPTs «Kyivskiy universytet», vyp. 42, 68–84.
15. Kuzmenko, O. (2015). Folklorni kontsept «molytva» v usnii narodnii tvorchosti pro Velyku viinu: ukrainskyi dosvid. In: *Narodoznavchi zoshyty, № 2 (122)*, 283–289.
16. Kuzmenko, O. (2018). Folklorni znaky voiennoho buttia u triadi kontseptiv «volia» – «nevolia» – «dolia». In: *Narodoznavchi zoshyty, № 1 (139)*, 125–137.
17. Levinton, H. A. (2000). «Yntertekst» v folklore. In: *Folklore in 2000. Voces amicorum Guilhelmo Voigt sexagenario.* Budapest, 21–28. Retrieved from <http://www.ruthenia.ru/folklore/levinton1.htm>
18. Makkormak, E. (1990). Kohnytyvnaia teoryia metafory. In: *Teoryia metafory* / [pod red. N. D. Arutiunovoi]. Moskva: Prohress, 358–386.
19. Mykytenko, O. (2010). *Balkanoslov'ianskyi tekst pokhovalnoho oplakuvannia: prahmatyka, semantyka, etnopoetyka.* Kyiv: IMFE im. M.T. Rylskoho NAN Ukrainy.
20. Mushketyk, L. H. (2010). *Liudyna v narodnii kaztsi Ukrainykh Karpat: na materialii opovidalnoi tradytsii ukraintsiv ta uhortsiv.* Kyiv: In-t mystetstvoznnavstva, folklorystyky ta etnologii im. M. Rylskoho NAN Ukrainy.
21. Nekliudov, S. (2002). Folklor: typolohycheskyi y kommunykativnyi aspekty. In: *Tradytsionnaia kultura, № 3*, 3–7. Retrieved from <http://www.rutenia.ru/folklore/necludov15.htm>. 28.05.2015
22. Pavlenko, I. (2003). Kontsept slavy v istorychnykh pisniakh. In: *Mova i kultura, vyp. 6, t. 3, ch. 1 : Linhvokulturolohichna interpretatsiia tekstu.* Kyiv: Vyd. dim Buraho, 332–340.
23. Pavlenko, I. Ya. (2006). Osnovni konotatsii kontseptiv chasu i prostoru. In: *Lehendy ta perekazy Nyzhnoi Naddnyprianshchyny: buttia u prostori ta chasi.* Zaporizhzhia, 166–182.
24. Panachchio, K. (2011). CONCEPTUS, kontsept, poniattia. In: *Yevropeiskiy slovnyk filosofii. Leksikon neperekladnostei : u 3-kh tomakh / pid ker. B. Kassen. T. 1 / vyd. 2-he, vypr.* Kyiv: Dukh i litera, 279–283.
25. Pyrs, Ch. S. (2009). Chto takoe znak? In: *Vestnyk Tomskoho hos. un-ta. Ser. Fylosofyia. Sotsyolohyia. Polytolohyia, № 3 (7)*, 88–95 / per. s anhl. A. A. Arhamakovoi. Retrieved from https://vk.com/doc-40546515_220057357
26. Stavytska, Ya. (2016). Kontsept dushi v ukrainskykh snotlumachenniakh kintsia XIX – pochatku KhKh stolittia. In: *Naukovi zapysky TNU im. V. Hnatiuka. Ternopil, vyp. 44*, 77–81.
27. Tarasiuk, I. (2012). Kontsept nadii v ukrainskii narodno-relihiinii dukhovnosti: na materialii paremii. In: *Narodoznavchi zoshyty, № 6 (108)*, 1027–1041.
28. Tolstaia, S. M. (2013). Kody kultury y kulturnye kontsepty. In: *Slavianskaia etnolinhvystyka: voprosy teoryy.* Moskva: Ynstytut slavianovedeniya RAN, 109–114.
29. Usatenko, T., Usatenko, H. (2012). Kontsept «kordotsentryzm» u konteksti tsinnostei osobystosti. In: *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii.* Kyiv, vyp. 4, 28–40.
30. Chernousova, Y. P. (2012). Spetsyfyka kontseptu PEChAL v folklorno-yazykovoi kartyne myra (na materyale epycheskykh zhanrov). In: *Fylolohycheskye nauky. Vyp. Oktiabr.* Retrieved from <http://research-journal.org/featured/languages/specifika-koncepta-pechal-v-folklorno-yazykovej-kartine-mira-na-materiale-epicheskix-zhanrov>
31. Shevchuk, T. (2014). Kontsept svitla v ukrainskykh narodnykh dumakh (mifolohichni struktury v dumi pro Marusiu Bohuslavku). In: *Ukrainskyi folklor: metodolohiia doslidzhennia, dynamika funktsionuvannia: kolektyvna monohrafiia / za red. d. filol. n., prof. M. K. Dmytrenka.* Kyiv: Palyvoda A. V., 71–89.
32. Emer, Yu. A. (2011). *Myromodelyrovanye v sovremennom pesennom folklore: kohnytyvno-dyskursyvnyi analiz: avtoref dys. na soysk. uchen. step. d-ra fylol. nauk: spets. 10.02.01 «Russkyi yazyk».* Tomsk. Retrieved from <http://www.dissercat.com/content/miromodelirovanie-v-sovremennom-pesennom-folklore-kognitivno-diskursivnyi-analiz>

33. Emer, Yu. A. (2010). Folklornyi kontsept: zhanrovo-dyskursyvnyi aspekt. In: *Vestnyk Tomskoho hosudarstvennoho unyversyteta. Ser. Fylohohyia*. Tomsk, № 1 (9), 91–99. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/folklornyy-kontsept-zhanrovo-diskursivnyy-aspekt>
34. Iudyn, A. (2008). Kontsept chuzhbyna / chuzhyna v russkom y ukraynskom yazykakh: sopostavytelnyi analiz. In: *Etnolingvistyka*, t. 20, 77–94.
35. Iarmolenko, N. (2011). Transformatsii mifolohichnoi opozytsii «khaos – kosmos» v ukrainskii kulturnii tradytsii. In: *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriiia filolohichna*. Cherkasy, vyp. 198, 166–170.
36. Concepts // Stanford Encyclopedia of Philosophy. Retrieved from <http://seop.illc.uva.nl/entries/concepts/>
37. Nichols, S. (2004). Folk concepts and intuitions: From philosophy to cognitive science. In: *Trends in Cognitive Sciences*, vol. 8, iss. 11, 514–518.
38. Racenaite, R. (2013). Folklorinė atmintis: retrospektyvus santykis su vieta lietuvių liaudies sakmėse. *Tautosakos darbai*, № XLVI, 107–131. Retrieved from http://www.ilti.lt/failai/09_Racenaite.pdf

Стаття надійшла до редколегії 22.01.2020

Прийнята до друку 20.02.2020

«FOLKLORE CONCEPT»: THE DEFINITION OF THE TERM, STRUCTURAL PARAMETERS AND TYPES

Oksana KUZMENKO

Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine,

Department of Folklore Studies,

15, Svobody Ave., Lviv, Ukraine, 79000,

e-mail: kuzmenko.oksana@gmail.com

The article is devoted to the presentation of the term "concept" as a productive tool not only for philosophical and linguistic disciplines, but also for academic folklore studies. The issue of its specialized variant "folklore concept" is briefly covered. The place of this term in foreign studies and in the Ukrainian scientific discourse has been highlighted. The author's definition of the term is given and explained. The four-level classification of 12 basic folklore concepts (universal-existential, emotional, character, spatial) has been proposed. They were allocated on the basis of structural-semiotic, typological, conceptual and linguistic methods of research of Ukrainian historical folklore of the **WWI-WWII** period. The author proposes a graphical scheme with the help of which one can illustrate the semiotic model of the all-Ukrainian experience of the dramatic human existence in the 20th century.

Keywords: concept, folklore concept, seme, motif, motifeme, thought, experience.